

050.9БАНАТСКИ АЛМАНАХ:81'373

811.163.41"18"

<https://doi.org/10.18485/sj.2023.28.1.3>**АЛЕКСАНДАР М. МИЛАНОВИЋ***

Универзитет у Београду

Филолошки факултет

Оригинални научни рад

Примљен: 20.12.2022.

Прихваћен: 14.02.2023.

ЈЕЗИК *БАНАТСКОГ АЛМАНАХА* (1827)

ДИМИТРИЈА ТИРОЛА

Језик текстова у *Банатском алманаху* (1827) био је, упркос тврдњама из литературе, ипак удаљен од Вуковог, мање на плану народне основице, а више на плану лексичке и синтаксичке надградње. У питању је углавном граматика српскога народног језика (шумадијско-војвођанског дијалекта), са очекиваним упливима из руског и рускословенског у деklinацији именица и код неретких партиципа. За лексику је карактеристична врло висока фреквенција славенизама (рускословенизама, русизама, славеносрбизама) и лексике страног порекла (германизама, европеизама, хунгаризама, турцизама). Нема изражене неологизације, а нема ни знатнијег ослањања на народну фразеологију. Барокизација реченице постигнута је финалним глаголом, инверзијом и интерполацијом. На основу појединих ортографских црта може се тврдити да је у алманаху било више аутора и да Д. Тирол текстове није правописно усаглашавао, али да је језик у њима врло уједначен.

Кључне речи: алманах, славеносрпски језик, вуковски језик, коегзистенција облика, партиципи, лексички славенизам, позајмљеница, контактни синоним, барокна реченица.

0. Иако је првобитан подстицај за објављивање алманаха и календара Србима стигао из Русије, након чега се у XVIII в. појављују значајни календари Захарија Орфелина (1766), Стефана Новаковића (1794) и Маркидеса Пуља, они

* aleksandar.jus@gmail.com

су се у српској култури одомаћили у XIX в. првенствено посредством немачке и мађарске литературе (Јосифовић 1952: 56, Павић 1969: 556, Матицки 1986: 20). Као „књига за народ или пучка књига” (Матицки 1986: 32), алманах се морао језичко-стилски прилагодити најширој писменој публици и ући у комуникацију са њом. Овакво уредничко опредељење условило је примену језика који је Ирена Грицкат (1987: 112) одредила као „нижи слој славеносрпског”.¹

Из угла историје и историјске стилистике српскога књижевног језика погрешно је алманахе и календаре тумачити само као „прелазни ступањ ка литерарним творевинама у правом смислу те речи” (Јосифовић 1952: 56), а њихове уреднике као раднике „на пољу припреме и писаца и читалаца за прелаз ка литератури у садашњем смислу те речи” (Бугарски 2017: XXXI). Наведена тврдња може се бранити само при анализи поучних моралистичких текстова из некадашњих алманаха, писаних у духу Доситејевих „моралних повјести”.² Пре се може рећи да се у алманасима огледа укрштање различитих стилова (публицистичког, књижевог, научног и административног) будући да су имали углавном устаљену структуру, коју су чинили: „календарски део, астрономски изгледи за дотичну годину, статистички подаци, занимљивости, практични савети, поучна морална штива, тек затим белетристички и разонодни прилози” (Бугарски 2017: XXX). У већини текстова из тадашњих алманаха ближе је по ређење са језиком дневних новина, које су код Срба настале нешто раније: због ограниченог простора и у новинама и у алманасима тежило се језичко-стилској сажетости,³ а садржај текстова, због лексичких празнина у српскоме народном језику, условљавао је велики број славенизама и различитих европеизама као (привремених) решења. Публицистичкој сажетости, међутим, супротстављала се у алманасима, као и у новинама, доминантна синтаксичкостилска црта барокне епохе, дуга разливена комуникативна реченица, оптерећена различитим интерполацијама и инверзијама.

1. Значајно место међу ауторима и покретачима српских алманаха и календара припада Димитрију Тиролу. Димитрије П. Тирол рођен је 1793. у Чакову, школовао се у Темишвару, Кечкемету, Мезе-Берењу и Пожуну, а већи део живота провео је у Темишвару, где је и умро 1857. године (III–VI). Био је члан Обшчества историје и древности у Одеси, један од првих чланова Друштва српске словесности и Друштва читалишта фабричког у Темишвару.

¹ Под њим ауторка подразумева „шири распон, који поред правог славеносрпског језика (уколико се о таквом ’правом’ језику може говорити), обухвата и језички израз који би проучаваоци већином посматрали као српски са нешто задржаних, готово искључиво лексичких, црквенославенизама и русизама” (Грицкат 1987: 112).

² Исто важи, наравно, и за невесте сентименталистичке прозне и поетске покушаје из Тиролиског алманаха.

³ Економичан израз детерминише многа решења на различитим језичким нивоима, од ортографског (веома честе скраћенице) до синтаксичког (чести различити облици кондензације).

Поред *Банатског алманаха* (1827–1829), уређивао је још и алманах *Уранија* (1837–1838) у Београду и *Темишварски календар* (1854–1857), писао је и препевавао књижевна дела и радове из области историје, географије и филологије (Бугарски 2017: VII–XXI).

1.1. У литератури су добро описани Тиролови односи са Вуком Карацићем и различите мене кроз које су пролазили. У почетку Тирол је био Вуков сарадник у филолошким делатностима:

С романтичарским заносом несташног младића Димитрије П. Тирол је приступио Вуку и његовом покрету. У својим кућама у Темишвару држао је Вукову породицу за време његовога боравка у Бечу 1822–1824. године. Вука је писмима обавештавао о догађајима у Банату, бележио је за њега народне песме и локализме, сакупљао му пренумерацију и продавао његове књиге (Бугарски 2017: VI).

Тиролова *Славенска граматика* (1827) била је „прва српска књига штампана Вуковом азбуком и правописом” (Бугарски 2017: XIII), али је већ Павел Јозеф Шафарик (2004: 258) оценио да је у питању „безвредна компилација из [Јосифа] Добровског” која „садржи само елементарна правила или ортографију”. Ваља нагласити да је ова граматика заправо представљала правописни изузетак у Тироловом стваралаштву будући да се после ње Тирол вратио славеносрпској ортографији (Окука 2020: 53). Прецизно је запажање да је Тиролова одлука била „да се држи златне средине у усијаној атмосфери спора око књижевног језика и правописа” (Бугарски 2017: XXV). Познато је, међутим, и да се временом Тирол удаљио од Вукових књижевнојезичких схватања.⁴

1.2. Поетички је Тирол у својим књижевним и морално-поучним саставима био сасвим близак Доситеју Обрадовићу (уп. Бугарски 2017: XXVII). Тиролово просветитељско опредељење видљиво је и у концепцији *Банатског алманаха*, али и у његовом језику. У поређењу са Давидовићевим *Забавником* и Вуковом *Даницом*, Тиролов алманах је „више поучно-практични него забавно-књижевни годишњак” (Матицки 1997: 423).

2. Тирол је *Банатски алманах* уређивао и издавао три године. Била је то прва српска књига уређена, иако не и штампана, у Темишвару. Стеван Бугарски (2017: XXIX), најпозданији Тиролов биограф, истакао је значајну чињеницу за разумевање језичко-стилских карактеристика алманаха, а то је да је „требало обезбедити нарочиту грађу, доступну и занимљиву широким читалачким слојевима (у ствари, читалишту које је тек требало оформити)”.⁵

⁴ „У зрелим годинама Димитрије П. Тирол је одступио од Вуковог друштва и прионуо изради сопственога става у вези са српским књижевним језиком и правописом” (Бугарски 2017: VII).

⁵ Милорад Павић (1985: 231) пише о алманасима као периодичним публикацијама које „захтевају уместо гломазних и тешких књига на латинском језику књиге малог обима, прак-

Већ је утврђено да су конкретни модели за Тиролов алманах били четири немачка алманаха и календара који су излазили током друге и треће деценије XIX века (Јосифовић 1952). Тиролово опредељење за доминацију текстова из области историје, географије и статистике значајно предиспонира и језик и стил у алманаху. Иако чини део корпуса за рад И. Грицкат (1987), Тиролов алманах још увек није језичко-стилски довољно испитан.

2.1. Ауторство текстова у *Банатском алманаху* тешко је утврдити јер Тирол о томе није оставио никакве информације.⁶ Један од циљева овога рада биће и да утврди да ли је и колико језик уједначен у различитим прилозима алманаха. За рад није екскерпирана грађа из двају текстова које је Тирол несумњиво преузео из српске штампе: „Нешто за мужески полъ”⁷ (стр. 108–114) и „Поученія”⁸ (стр. 139–149).

3. Иако се ни Доситејево ни Вуково име нигде не спомињу,⁹ чак и летиличан поглед на језичко-стилске карактеристике *Банатског алманаха* указује да је Тирол правио компромис између доситејевске и вуковске концепције књижевног језика. Штампан славеносрпском ћирилицом и традиционалном ортографијом са историјским и морфонолошким проседеом, алманах је у фонетско-фонолошкој и морфолошкој структури скоро сасвим ослоњен на српски народни језик, али не на оне говоре које је Вук уводио у основицу стандардног језика.¹⁰ Тежећи првенствено преношењу актуелних информација из историје, географије и статистике, али истовремено и моралних поука, алманах је морао остати ослоњен и на доситејевски славеносрпски језик пре свега у лексици, а делимично и у морфологији (због фреквентних партиципа) и синтакси (због барокне реченице). У том смеру Тирола је морао водити и хоризонт очекивања код пренумераната, међу којима је највише свештеника (наведених увек на првом месту спискова), учитеља и професора, официра, трговаца, адвоката и нотара, али су ту били и ученици и студенти. Године 1827. Вукове реформа-

тичне и приступачне, писане су језиком и штампане азбуком који су свима прихватљиви”, али „окренуте су у првом реду грађанској класи”. У случају Темишвара, грађанска класа се може и конкретизовати, прецизирати: „У граду су тада живели племићи са грбовницима и сигурним приходима са поседа, високи интелектуалци школовани у Пешти и Бечу, трговци на велико и на мало са знатним капиталом; војника у касарнама било је двапут више него грађана” (Бугарски 2017: XXIV).

⁶ Није од посебне помоћи ни претпоставка да је Тирол „био у (не)прилици да скоро сам напише целу грађу за свој алманах” (Бугарски 2017: XXXIV–XXXV). Из наслова „Примѣчанья бузѣяшкимъ цѣлительнѣмъ источницѣма по гдр. Чокрляну” (стр. 151) видимо да је барем консултант за овај текст био градски физикус др Георгије Чокрљан, касније бањски лекар (Бугарски 2017: XXXV).

⁷ Уз наслов у фусноти пише: Изъ Србс. Нов. Чл. 56, год. 1821.

⁸ Уз наслов у фусноти пише: Изъ Срб. Нов. чл. 72, год. 1821.

⁹ Вук Караџић је само наведен као један од пренумераната.

¹⁰ И. Грицкат (1987: 118) констатује како у нижем слоју славеносрпског језика „наглашена је специфична војвођанска говорна боја, која је уједно шумадијско-војвођанска.”

торске идеје, уосталом, још увек нису имале довољно присталица, а Тиролу су морали бити познати и Вукови проблеми који су настали након што је Даницу за 1826. штампано на народном језику, реформисаним писмом и правописом (уп. Павић 1969: 577, 589).

4. Наслови и поднаслови текстова у алманаху, као најпробитачнија њихова места, наглашавају присутност лексичких славенизама у текстовима. Готово да нема ниједног наслова који није стилски обележен славенизмом, што је крајем XVIII и почетком била особина чак и текстова писаних скоро чистим народним језиком. У алманаху, међутим, стање у насловима одговара оном у самим текстовима:

Године паметодостойны приключенія 1, Увѣдломеніе о години 1827. 17, О царствуюћој Планети 17, О помраченію Сунца и мѣсеца 20, Родословіе Садашнѣ Владѣља у Европи 27, Выша духовна достоинства восточне цркве 46, Примѣчаніе 52, Лѣточисленый списакъ маѣарски кралѣва 80, Историческо описаніе Баната по Гризелину 83, Супружество на селы 115, Примѣчанья о бузіяшкимъ цѣлительнымъ источницима по г.др. Чокрляну 151, Отмѣне и географическе достопамятности 157.¹¹

У великом броју примера видљиво је да је Тирол избегао фонетско-фонолошко посрбљавање књишких облика које је већ било сасвим уобичајено током треће деценије XIX в.: честь Римскога имена 85, честанъ 116, Членъ 48, любви 115, 116, любовь 120, любезно 125, любезна 136, Началницы 103, Монастыра 47, 161, Влахо-Илирической полкъ 105, милітарска полка 105, отъ 17, 177, Хрїстіанска 93, Хрїстіанску 94, Хрїстіанству 131.¹² Иако би сасвим мала интервенција водила разумљивијем изразу јер би се реч изједначила са говорном формом (**част*, **частан*, **члан*, **љубав* итд.), Тирол је књишким облицима доследно одржавао виши стил у текстовима.

5. Виши стил текстова обезбеђивале су и поједине морфолошке особине. У мањој мери то се односи на облике у деκлинацији именица, а у пуно већој мери на партиципе, наслеђене из српскословенског, али у употреби током XVIII и XIX в. задржане под руским утицајем.¹³

5.1. Неретки примери инструментала и локатива множине именица удавају се од вуковског модела у двама правцима: а) селекцијом славено-српских форми књишког порекла; б) селекцијом форми из народног језика у којима није дошло до синкретизма падежа. Идентична слика забележена је код многих писаца у XIX в. Примери инструментала множине именица м.

¹¹ Узор за лексички славенизоване наслове Тиролу је могла бити и два Вукова наслова из Данице за 1826. годину: „Почетак описанија српски намастира” и „Житије ајдук-Вељка Петровића”. О славенизмима из наслова у алманасима и календарима в. Павић 1969: 549, 554.

¹² Код примера који су више пута регистровани наводимо у раду само по две потврде због економичности.

¹³ Компарација придева у алманаху искључиво је српска: најдужји 19, најкраћа 19, најлепшу 157, најлепша 164, најновлиемъ 164, најчѣи 164; понайвише 20, понайвиши 164.

р. са наставком *-и* по пореклу су истовремено и рускословенски и народни, карактеристични за војвођанске говоре шумадијско-војвођанског дијалекта (Херити 1999: 12): са сосџди 84, съ Римляны 84, са свои пратиоцы 96. Поред честог наставка *-има*, у лок. мн. им. м. р. врло ретко се појављује наставка *-и* (У Винковцы 53). У локативу множине именица ж. р. на сугласник потврђен је и наставка *-ма* (при овимъ речма 116). Именице с. р. појављују се са наставком *-ама* и у инструменталу (съ чувствама 152) и у локативу множине (По малимъ лѣтама 125), у којем се појављује и наставка *-и* (на неки мести 160).

Облици именовања црквених празника са окамењеним обликом именице *дан* одговарали су стању у народном језику: о Петрову дну 52, по Митрову дну 52, о Міхолю дну 55, 59, о Дуовы 60. Са овим народним именовањима празника коегзистирају облици са црквенословенском фонетско-фонолошком формом: воскресенію 50, вознесеніе 52, 53, Преображенію 53, 57, Зачатію Богородичнѣмъ 53, Благовѣщенію 54, обрѣтеніе крста 55, воздвиженію крста 55, Успенію Богородичиномъ 58.¹⁴

5.2. Партиципи су убичајени у Тироловом алманаху. Као и у делима многих других писаца у првој половини XIX в., и овде су деklinабилне форме на *-ћи* честе. Примери за партицип презента активни лексички су разноврсни: огнемъ горећа Звѣзда 17, мимотекуће рѣке 100, законодавајућа сила 100, возвраттају децу 132, колебајуће здравлѣ 132, у Логотъ водемъ путу 151, Изявляјућа частице 152, ранеће своисто 154, тихо дыхајућа орудія 160, у среди стоећему камену 163, близу стоећой планини 172. Кумулација ових форми ствара посебан стилски ефекат: съ дрктајућомъ рукомъ узме тавно горећу свећу 133.¹⁵ Чести су и примери за партицип презента пасивни, а у алманаху он је чешће деklinабилна форма: Ове године царствуе Планета Марсъ зовома 17, Попрешникъ или тако называемый Діаметръ 17, Независиме Државе 61, у Срему наодећа се поселенія 84, желаемо око 128, отгуштаемога срдца 129, лакозапаляема [...] матерія 152–153, быва она [...] обитаема 160, неизмѣримый изгледъ 161, неустрашимый Военачалникъ 174. У усаменом примеру јавља се и у значењу адверба: како ће свеблаго Суштество любити, кое е неразсуждаемо отъ люди удалѣно 125. Партицип претерита активни ниже је фреквенције у односу на презентски корелатив: прошавше године 18, прошавше четврти 22, умершиѣ градъанинъ 175, съ 7000 заоставшимъ му войника 178.¹⁶

6. На морфолошком и морфосинтаксичком плану ваља истаћи и високу фреквенцију глаголских прилога, садашњег и прошлог. И док су бројни примери глаголског прилога садашњег (уп. нпр. стр. 107, 120 124, 129, 133, 135, 151, 156, 174, 177) очекивани с обзиром на стање у народним говорима, пажњу

¹⁴ О именовању црквених празника у календарима и алманасима в. Павић 1969: 554, 589.

¹⁵ Уп. и пример: кадъ ал' нѣкогъ пролазећа смотре 116–117.

¹⁶ Уп. и пример: а заоставшиѣ задржавали се съ оне стране Тисе 98–99.

привлаче примери с глаголским прилогом прошлим будући да је он непознат војвођанским говорима, те се и код Тирола мора третирати као књишка форма. Први тип примера представља понављање клишеа у истом тексту: ступио на краљевскій престолъ 30. Ноемвр. 1806 год: дотле Курфырсть само бывши 35, ступио на престолъ 20. Априла 1814, шесть година у Француской съ Отцемъ своимъ Кароломъ IV. у робству пробавивши 36, ступио на Велико-Херцогскій престолъ 1. Августа 1806, дотле Ландграфъ само бывши 38, за Херцога узвышенъ 6. Априла 1806 год: дотле Кнезь само бывши 39. И други примери, из различитих текстова, потврђују да овај глаголски облик у алманаху има функцију реченичног кондензатора и само форму са наставком *-вши*: колико е онда скупити могао, предускорио и растеравши њ са свимъ потукао 90, месецъ дана задржавши се, сынове ондашны жителя у залогъ узели 102, презрѣвши земальскій законъ у земљи страшній Тирани постали есу 104, рекне му, наслонившисе съ едномъ рукомъ 134, и загрливши га у чело полюби 171, нѣжно загрливши га отговори му она 177.

7. Најлакше је језик Тироловог алманаха описати као језик чији је доњи лексички слој народни, док је горњи слој подразумевао било славенизме било европеизме. И при тражењу решења за интелектуализацију језика Тирол је, дакле, био сасвим ослоњен на Доситејев књижевнојезички модел.¹⁷ Ваља, међутим, додати да је славенизама било и у Вуковој *Даници* (1826), и то не само у термилошкој служби, а да су се током 30-их година XIX в. ширили чак и на Герасимовићеве епске песме писане у десетерцу, уз опонашање фолклорног језика (Милановић 2021). Слична лексичка решења налазимо и код Тиролових истомишљеника или блискомишљеника, нпр. код нешто млађег, али Тиролу књижевнојезички и културолошки сродног Јована Стејића (Нуорлуото 2017: 112–134), са којим је сарађивао у алманаху *Уранија*. И Тирол и Стејић, који су међу првима изабрани за чланове Друштва српске словесности, раздвајали су функције народног и књижевног језика, као и структуру и порекло лексике у овим језичким идиомима.¹⁸

Подразумева се да је садржај текстова из алманаха условљавао фреквенцију и тип лексичких славенизама. Тако се у тексту „Выша духовна достоинства восточне цркве” наводе односно цитирају црквене и мирјанске титуле у устаљеним књишким формама, карактеристичним за највише слојеве друштва:

¹⁷ „Изгледа да је за Обрадовића, као и за његове савременике уопште, разлика између српског и црквенословенског била пре свега у морфологији и синтакси; што се речника тиче, та разлика им уопште није била очигледна” (Унбегаун 1995: 84).

¹⁸ Стејићев поглед на ово питање резимирао је Александар Младеновић (2008: 501), истичући да „у књижевни језик истога народа улазе лексеме везане за духовни живот, за апстрактне појмове, за цивилизацијске предмете, за администрацију, науку, књижевност, дакле речи које могу бити и страног порекла, било словенског било несловенског”. Исти поглед, судећи по лексички у алманаху, имао је и Тирол.

Н. Превосходителство, Высокопреосвященѣйшій Г. Стефанъ Стратимировиѣ Кулшинскій, православный Архіепіскопъ Карловачкій, и цѣлогъ у држави Ц: К: наодеѣгъ се народа Сербскогъ и Влашкогъ Митрополитъ 46, Н: Ц: К: и А: Величества дѣйствителный тайный Савѣтникъ и ученногъ Геттінскога Дружства Членъ 46, Вармедѣ Темишварске присѣдатель, и Санктпетербургскога вольног общества любителя Русске словесности Членъ Корреспондентъ 48, и сл.¹⁹ Иако у текстовима са црквеном тематиком број славенизама очекивано расте, слободно се може констатовати да је фреквенција славенизама у алманаху врло висока и да их Тирол радо бира чак и у многим ситуацијама када су постојали семантички еквиваленти у народном језику. Очито је да књижевнојезичка концепција изнета девет година раније у Вуковом *Српском рјечнику* (1818) није коренито изменила Тиролове погледе на пожељни језик српских алманаха, те његово издање остаје у пуној мери на изражајном трагу бечког *Забавника* (1815–1816, 1819–1821) Димитрија Давидовића. За будућа истраживања важно је пратити и судбину појединих творбених морфема у нижем слоју славеносрпског језика.

7.1. Иако их је било лако фонетско-фонолошки посрбити, у Тироловом алманаху честе су лексема са типичним руским/рускословенским префиксима: а) /co-/: собору 176, собранію 88, совѣтовати 174, совршено 178, согласія 115, согласіе 120, содружнице 115, соединила 2, соедини 95, союзу 98, Соразмѣріе 66, 67, сосѣди 84, сосѣда 117, сосѣдне 90, состояваше 132, сочеловѣка 128, сочинявали 83, сочинявамо 116;²⁰ б) /в-/: внѣшнѣ 130, внимателно 129, внутрену 89, внутрена 116, вступленію 125, вторникъ 58, 60; в) /во-/: вовѣрити 126, вовѣрили 126, вовѣри 131, водворили 93, вооружати 126; г) /воз-/: возбуди 133, возбуждава 136, возвраттаюу 132, воздвиженію 55, воздушнога 152, воздуха 19, воздухъ 115, вознесеніе 52, 53, возхиштавамо 115, возхиштеніемъ 126, восилію 104, воскресенію 50, воспитао 116, воспитанъ 130, воспитанію 162, воспослѣдовао 85, восточногъ 31, 107, восточне 52.

7.2. Међу лексемама добијеним суфиксацијом велики је број оних изведених црквенословенским, али и рускословенским суфиксима. Црквенословенски суфикси *-тељ*, *-ије*, *-ство* и *-ост* потврђени су у много примера: а) */-тељ*/: губителя 128, жителя 102, жителѣ 103, зрителя 129, печатателя 159, побѣдитель 87, предводителя 85, Предводителѣма 92, присѣдатель 48, служителя 159, Списателѣи 83, 101; б) */-ије*/: безбѣдіе 177, величіе 115, владеніемъ 90, владѣнія 92, возхиштеніемъ 126, воспитанію 162, завоеванія 83, 90, извѣстію 94, извѣстіе 96, изображенія 86, 158, мнѣніе 116, наименованія 88, наименованіе 102, намѣреніемъ 102, нападенія 89, наслѣдія 172, наставленію

¹⁹ Међу наведеним речима изненађује само облик *саветник*, са народним фонетизмом.

²⁰ Коегзистирају у алманаху форме са префиксом /са-/: саставлѣнъ Н, Савѣтникъ, сазида-ти 2, састарамо 19, сазиданъ 100, сакрѣти 125, садружника 129, сарани 166, сакрѣвеной 175 итд.

131, наустія 99, обятіяма 115, обсажденія 177, 178, обхожденіе 124, окончаніе 96, опустошеніе 128, оружіе 86, основанія 3, предувѣреніе 127, призреніе 126, пришествіе 100, пришествіемъ 115, поболшаніе 171, поболшанію 172, повѣренія 101, повѣренію 177, подобія 128, помраченія 20, пораженія 85, 91, пораженіе 92, поселенія 61, 84, поспѣшеніемъ 96, почитаніе 171, почитанія 171, правленія 102, предпріятія 85, предпріятію 96, премѣненіе 17, разлученіе 156, расположеніе 103, рѣшенію 126, 127, рѣшеніе 130, Садржаніе 179, сазиданія 85, сваренія 155, слѣдствія 150, соболѣзнованіе 126, 133, соболѣзнованія 130, собранію 88, согласія 115, согласіе 120, Соразмѣрїе 66, 67, сраженія 92, сраженію 174, сретеніе 124, стараніе 150, теченіе 17, теченія 17, угоштеніе 133, Удивленіе 96, удоволствіе 119, удоволствіемъ 127, увеселеніе 128, украшенія 164, уподобленія 155, утѣшенія 136, учрежденія 162, храненія 130, штастія 115; в) */-ство/*: безпокойнству 173, блаженства 115, буиства 115, Войнство 61, достоинство 101, обстоятелствама 92, обстоятелства 134, постоянствомъ 126, предводителствомъ 92, 101, свидѣтелству 100, удоволствомъ 120; г) */-ост/*: безбѣдность 103, крѣпосћу 125, независимость 103–104, осторожности 136, поверхности 65, предосторожности 154, приверженость 94, сладость 115.

Рускословенски суфикси *-ество*, *-(ич)ески* и *-телни* још увек нису, упркос Вуковим настојањима, на удару Тироловог пуризма: а) */-ество/*: Величество 173, Естество 135, мужествомъ 126, обштетство 131, отечество 94, 116, отечества 95, посланичество 96, Суштество 125, художествомъ 171, човечества 130;²¹ б) */-ески/*: дружескомъ 176, разбойническїй 128, човеческо 127, 130, човеческога 128, в) */-ически/*: Асіатическе 61, Асіатически 98, астеническимъ 155, венерическогъ 156, войническїй 85, географическе 157, идилическїй 157, карактерическїй 94, медическомъ 156, Меотическога езера 89, политехническїй 3, рахитическе 155, сифилитическог 156, Статистическїй Д,²² хроническе 155; г) */-телни/*: внимателно 129, заступително 125, испарителна 152, неоснователно 94, нечувствителнымъ 127, образователно 154, родителногъ 154, родителне 156, слѣдователно 91, увеселителна 17, укоснителну 128, цѣлителны 152–153.

7.3. Потврде за славенизме из алманаха доказују да они нису покривали искључиво највиши слој лексике: бездѣлнику 130, брегови обе рѣке 83, весма 17, 18 x 2, Военачалникъ 93, Военачалнику 174, военога 29, войну 85, изнемоштати 127, изображаваю 158, изряданъ 91, казнь 121, Намѣстникъ 30, напоредачно 103, наслѣственый Царь 27, нечаянога 89, обичествуе 18, обяше 116, окрестный 104, отрокъ 116, охотомъ 127, печатню 2, печатня 3, повѣствуе 96, повѣствую 83, повторавамъ 125, полезанъ 125, ползуе 119, почитуй 124, почувствуешъ 115, примѣчава се 17, прочима 88, проче 90, Смѣсице 137, союзнe

²¹ Лексемом *рождество* доследно се именују црквени празници: Оть рождества ХРИСТО-ВА 1, рождествомъ Христовымъ 53, Рождеству пресвете Богородице 53.

²² Скраћеницом Д у раду означавамо примере из непагинираног додатка.

Д, художникъ 171, цѣль 169, часть 83, 91, число 61, 69, числи се 157, чрезмѣрно 17, чувствуемъ 115, штастнога 119 итд. Да славенизми не попуњавају само лексичке празнине, већ да неретко имају првенствено стилску функцију, најбољи доказ представљају четири функционалне речи (два предлога, партикуле и везника) које су имале своје еквиваленте у народном језику: а) *чрез* ('кроз', 'преко'): Чрезъ увеселителна стакла 17, чрезъ Архитектора 86, чрезъ тога 88, чрезъ цѣло време 126, чрезъ руке 127, 136, чрезъ благонаклоности 136, чрезъ мудре острожности 136;²³ б) *кромѣ* ('осим'): кромѣ жену и дете 115; в) *обаче* ('међутим' 'уосталом'): бой се обаче люди, кои Бога на уснама носе 124, Обаче ова пребјена рука бы ми се и на точку јоште честна чинила 130, Онъ е заслужио по закону смръть; обаче злодей остае опетъ човекъ 130, Онъ е быо отъ убоги, обаче честны родителя родьень 131, Обаче она су непрестанно викала и плакала 135, повичели се обаче по томъ на утомленне стране безсилно, пакъ после заћути ли се 159; г) *нежели* ('него'): већу штету царству, нежели тимъ предѣлима, проузроковали есу 96, кое самъ јоште пре любію, нежели ми е природа сына даровала 122, то си ты воистину сиромашниі, нежели просіякъ 124, да е отъ свои родителя выше, нежели отъ мѣстнога Пароха научіо се 131, пси обитаваю тамо болѣ, нежели на неки мести 160.

7.4. Важну стилску функцију у језику алманаха имају честе сложенице, које су већ као ретке у народном језику у тексту биле стилогене и доприносиле вишем стилу, а стилематичност им је расла у морално поучним текстовима будући да су по пореклу или моделу из црквенословенског језика, са првим елементом: а) */благо-/:* благодарити 119, благодѣије 133, благонаклоности 136, Благородна 171, благосиљаюћи 156, благословъ 119–120, благосостояніе 103, блаженопокойномъ 28; б) */велико-/:* великодушіе 124, великолѣпне 158; */веро-/:* вѣроисповѣданія 107; */добро-/:* добродѣтелянь 124; */зло-/:* злодей 127, злодѣйства 136, злополучныма 126, злоупотребленію 104; */све-/:* свеблаго 125.

Често лексеме добијене слагањем и комбинованом (сложено-суфиксалном) творбом потврђују цсл. суфиксе: а) б) */ије/:* бракосочетанія 176, дугоплѣније 128, землѣдѣлемъ 131, правосудія 125, 177, сластолюбіе 129, средоточию 163, столетіе 95, столѣтствія 164, трудолюбіе 120, Цѣломудріе 150; */ствол/:* домостроителству 131, любопитствомъ 127; */остл/:* достопаметности 157. У оваквим лексемама чест је и народни суфикс */ац/:* Землѣписцы 83, 87, модопродаваца 159, ратоборца 100, Самодржаць 31, сребролюбаць 173, човеколюбаць 129. Поред већег броја уобичајених сложених и сложено-суфиксалних форми (изредноправилный 158, Иконорѣзниі 164, любопитный 128, млогорѣчиво 176, млогочисленный 88, паметодостойный 86, рудокопнымъ 151, рудокопне 151, срдоболѣ 154, трудолюбиву 132 итд.), посебну пажњу привлаче необичне сложенице са изразитом стилском функцијом: *ужаснострашни*

²³ Форма *чрез* није потврђена у алманаху.

(има ужаснострашнѝ путь отъ 2250 ст. доле дубогъ 159) и *стаклогладак* (отъ части стаклоглатке полѝрате Гранѝтъ – масе 164). Висока фреквенција сложеница може се тумачити и као директан утицај Доситејевог језика (Куна 1970: 216–223), али и језика других просветитељски оријентисаних писаца.

7.5. Славеносрбизми, хибридне лексичке творевине, сведоче о Тироловој намери да се бројне књишке лексеме фонолошки посрбе, што је била тенденција у обе филолошке групације, и доситејевској и вуковској: паметодостойнѝ 86, млогочисленѝ 88, притежавали 103, достопаметности 157, изредноправилнѝ 158, млогорѝчиво 176, совршено 178 итд. Тирол, за разлику од Вука, неретко остаје на пола пута, чак и тамо где је процес србизације било веома лако довршити (*совершено* > *совршено* > **савршено*).

7.6. Неразрађеност српске терминологије огледа се и у алманаху. У њему се термилошке недоумице разрешавају различитим средствима, што потврђује исти текст са научним претензијама, „Примѝчанья о бузѝашкимъ цѝлительнѝмъ источницѝма по г.др. Чокрляну” (151–156), у којем се појављују посрбице латинских термина, наведене напоредо са оригиналним формама: Кваса воздушнога, или воздуха углѝнокиселого 152, Кремене землѝ 152, са воздушнѝмъ квасомъ 152, Гвождѝа са воздушнѝмъ квасомъ соединѝногъ 152, Креча благогъ или оногъ, кои нееде непали 152, Магнеза благогъ 153, Типсане землѝ или гљине 153, Куинске или обичне соли 153, Материје коя води фарбу и бою дае 153. У истом тексту интернационални термини грчког и латинског порекла дати су и као адаптирани: дестилације 153, дѝарреа 154, гонорреа 156. Трећѝ облик увођења термина су контактни синоними: саставнѝмъ частима (*partes contistuentes, die Bestandtheile*) 152, горско уље (*das Berg-Dehl*) 153, у реторти или чистителной тиквици 153, гвождѝе (*Ferrium, das Eisen*) 154, конгестѝе или пунось крви 154, тонѝ или крѝпость 154, усирава, сѝуог 154, пластицитетѝ или образователно, ранеѝе своисто 154, органа или орудѝя сваренѝя и уподобленѝя 155, мокраѝе (*urina, der Harn*) 156, безѝ ѝнфламације или запалѝнѝя 156, поллуције или излазенѝ своевольно семена 156. У жељѝ да се читаоцу приближе нови научни појмови, што је тада била и *нафта*, користи се уз контактни синоним и додатна фуснота: *parhta mineralis* (горска нафта, *) *Berg-Naphta* 152–153. У фусноти читамо: *) Тако се зове нека изѝ землѝ течна, смолна лакозапаляема (*brennbare*) матерѝя. Наравно, у истој функцији су и дефиниције уклопљене у основни текст: у *реконвалесценци*, или у ономе времену болести, гди се човекѝ кѝ здравлю све выше и выше приближава 155. Коначно, интернационални термини се у тексту појављују и у неадаптираној, али у науци уобичајеној форми: коима и *gas hepaticum* може у помоћ доћи 155.

7.7. Контактни синоними, поменути у претходној подтачки, не појављују се само при активирању термина, већ и у различитим другим случајевима: пятна (флеке) 17, 19, тргова или вашара 50, Хина или Китай 66, Иракѝ или

Персија 66, Анамъ или Тункинъ 66, Хабешъ или Ависинија 66, Сулу или Јоло 67, Хина (Китай) 69, Анамъ (Тункинъ) 66, Иракъ (Персија) 69, Хабешъ (Ависинија) 70, Грузера или Ѓурдѣиана 73, Османа (Турака) 74, тако звана Пресѣдија или заштиштенија 84, границу (крајну) 105, грацију – милость 128, купѣлне собе или баннѣ 158, Отзивъ (Ехо) 160. Понегде имају просветитељску функцију да читаоце науче значењу неке сасвим непознате стране речи: Царь (патиша) или Великий Султанъ 32, Стара Индијанска Пагода (: храмъ :) 164. Контактна синонимија сасвим је била уобичајена у српској публицистици, а за њом је као журналиста посезао и Вук (Милановић 1998). Само изузетно значења или дефиниције у алманаху су дати у фуснотама: Суверени*) : *) Единодржавни Государи 37,²⁴ Шарада*) : *) Шарада, т. е. таква задана речъ, у којој човекъ мора слокове донде редомъ истраживати и склапати, док' изъ њи правый смъсао не дође 166; Логогрифъ*) : *) Логогрифъ, т. е. таква задана речъ, у којој човекъ не само оно, што слогови значе, исправљати, но и писмена по наособце амо тамо донде пребацувати и удешавати мора, докъ непогоди шта е 168. Посебно су занимљиви примери у којима Тирол преводи првобитно значење влашких онима: Турись-Литерата (кула книжевна) 87, Центрумъпутеа (сто бунара) 87.

8. Речи различитога страног порекла, позајмљеница и туђица (варваризама), у Тироловом алманаху много је више него у тадашњим књижевним делима. Садржај текстова условио је да су чести: а) титуле и звања: Кавалеръ 28, Обрштеръ 28, Фелдмаршалъ 29, Гросмајстеръ 29, Губернаторъ 29, Генералъ 29, Палатинъ 29, Хохъ и Дайчмајтеръ 29, Фелдцајгмајстеръ 29, Директоръ 29, Фелдмаршалъ-Лайтнантъ 30, Командирендеръ-Генералъ 31, Императоровица 31, Херцогиня 32, Курфѣрстъ 35, Сеніоромъ 39, Императоръ 31, Админістраторъ 47, Сенатора 159, Секретара 159; б) војни термини: Генералата 47, Легіонима 91, Гарнизона 99, армада 161, флота 173; в) мере: миліона миля 17, фунти путера 163, и сл.

Уколико се изузму цитиране титуле за које у српском језику нису постојали еквиваленти (Гросмајстеръ 29, Хохъ и Дайчмајстеръ 29, Курфѣрстъ 35, Ландграфъ 38, Херцога 39, Графъ 86 итд.), број германизама у алманаху није превисок: штаки 116, шнајдера 159, солдати 177 (: војника 178) и сл. Ретки су глаголи са немачким суфиксом *-ира* и од њих изведени придеви: фацѣрати 159, полірате 164. Усамљен је пример синтаксичког германизма *за* + инфинитив (кадъ су пророцы по земљи одили, Мухамедъ за показати свое право отъ Бога посланіе, свима даде огласити 172), док калкирани везник *без да* није потврђен.

Различити европеизми увелико су били адаптирани и неопходни у оваквој врсти публикације: Университетъ 3, Ѓимназіе 3, Институтъ 3, Тітулу 39, Ареаль

²⁴ После ове фусноте у тексту се појављује само позајмљеница (Суверенъ 42; суверени 42), што потврђује просветитељску намеру о ширењу читалачког вокабулара.

61, Сума 61, Компанија 61, Рекапитулација 79, Колонијама 91, фамилије 91 итд. Видљива је и њихова пуна творбена адаптираност: туторством 34. Занимљиво је да се у алманаху појављују и англицизми, још увек сасвим ретки у српском језику, али су у питању лексеме које су већ биле одомаћене (*лорд* и *фунта*): Лорд-Бирона 161, фунти путера 163. Фонетско-фонолошка адаптација *Бирон* доказује, међутим, да је енглески језик Тирола непознат.

Територијални и културни контакти условили су појаву уобичајених хунгаризама, чији број није велик: феле 73, Вармедје 48, Вармедјама 103, вароши 115, варошком 128, чорбу 132. Није велики ни број уобичајених турцизама, распрострањених у банатским говорима: барућ 2, дуван 2, меану 118, комшилук 119, будњак 119, Пустаја 121, Пустаје 134, пустайска 130, сати 133, аљина 135, зумбуљ 150, илидже 155, 158, фењрима 158, бурмутице 162, кафана 165, башчована 174.

9. Напореда са славенизмима и позајмљеницама, у алманаху егзистирају и бројне јединице из народног језика. Поједине формулације, нарочито при опису временских прилика, сликовите су и данас необичне: Ова ће годишња четврт бити из почетка ладна и весма снџговита, а после до края са свим мека и безснџна, но здраво вџтровита 18, Рџке, источници и кладези ће се осушити 19, време лепо и весело 22, Време врло лепо и весело 23, сурово, мутно и ладно време 22. Необичан је и избор ономатопеје у следећем примеру: Доле шушти едан џ поток 160.

Банатски говор препознаје се, осим у наведеним облицима деκлинације, још и по карактеристичним рефлексима јата (видити 20, 86, 127, видиће се 20, оживити 125, живио 130, гди 131), потом фонеме /к/ у примерима са аналошки неутралисаноμ сибиларизацијом (у сџверной Америци 20, у Африци и Америци 78, у јужной Америци 157, у [...] фџоки 175) или типичним облицима презента (оџеду 169) или прилога (таки 119), на пример, али ови облици нису наглашени у текстовима нити већим бројем примера нити њиховом фреквенцијом. Друге народне црте које данас спадају у домен дијалекатских занимљиво је, с обзиром на Тиролову блискост са Вуком, сравнити са решењима у реформаторском моделу изнетом у *Српском рјечнику* (1818).

9.1. Губљење фонеме /h/ потврђено је у већем броју примера у иницијалној, медијалној и финалној позицији речи и домаћег и страног порекла: арџа 2, ораа 18, ладнога 18, ладно 19, неладно 20, Аустралски Негра 78, мађарски краљџва 80, потомака Римски 94, наодећа 84, њовога 84, њовџа 94, стра 92, Влаа 94, 106, џй 96, одма 98, Оџу 117, лџбџ 117, лебац 132, у страу 124, Ђаше 134, Страота 160, Анибалом 178, анибали 178.²⁵ Коегзистирају, међутим,

²⁵ Уп. и примере: суве 17, уво 133, грџй 133; зактеванџй 96, зактевам 127, ктео 134, 136. Само у једном примеру, са вокалним /л/, губљење консонанта је обележено апострофом: до вр'а 162. Тирол, дакле, не прихвата Мркаљево и Вуково графјиско-ортографско решење: *до вџра.

облици са фонемом /h/, опет и домаћег и страног порекла: Архидиксџ 27, Херцогиня 28, Архиепископ 30, охрабрили 84, храброст 85, дух 85, походу 86, утџа 120, храм 125, хулу 133, уход 158. Домаће речи са /h/ не корелирају са нормом коју је Вук више наговестио речником, а коју ће реконструисати 1836. године.

9.2. Очувана је иницијална група /pš-/: пшеница 18, док за групу /pč-/ нема потврда. Будући да су у *Српском рјечнику* ове групе упрошћене (Ивић 1991: 178), овде се Тиролов народни језик удаљио од Вуковог.

9.3. У сонантској групи /mp/ дошло је до дисимилације у /ml/: млого 19, 26, млогџ 19, умложити 88, умложавати 154. Битно је истаћи да се оваква форма појављује чак и у сложеницама које претендују на виши стил: млогочисленџ 88, млогорџчиво 176. Дисимилација групе /mp/ чији је резултат /vp/ такође је потврђена више пута: тавна 103, тавнице 127, тавнице 127, тавницу 136. Облици са дисимилацијом поклапају се са Вуковим (Ивић 1991: 110).

10. Коегзистенција књишких и народних облика видљива је на свим нивоима језика у алманаху. Добру илустрацију на фонетско-фонолошком плану пружа напоредна употреба народних форми са вокалним /t/ (цркве 1, Цркви 106, покрестили 2, свршје 17, четврт 18, смрзавати 20, Држава 27, Четврта 27, тргова 50, покрестили 94, потврђавати 94задржавши се 102, црне 115) и славенизама са одговарајућим групама на томе месту (Острови 62, 63, острова 160, оскорбе 97, поврхности 65, дерзнули су 98). Принцип је видљив: напуштена је ортографска конвенција да се помоћу секвенце <ер> обележава воклаво /t/ у домаћим речима, што представља приближавање Вуковом моделу.

Коегзистенцију облика препознајемо и на деривационој равни. Наспрам наведених славенизама са суфиксом *-ије*, појављују се и њихове посрбљене форме: Назначенџ 50, сказывано 100, владанџ 119. Овакво посрбљавање може се посматрати и као творбено и као фонетско-фонолошко.²⁶ И многе друге именице имају народну форму, односно изведене су народним суфиксима: Зиданиа 1, опустошавано и разоравано 92, приповџданџмџ 133, испразњиваниа 154, излазенџ 156.

Понегде је посрбљавање доследно. На пример, у тексту „Родословје Садашњ Владџеља у Европи”, у опису стања у свим државама које су имале титулу кнеза стоји само форма са српским рефлексом деназализације: Кнезомџ 30, Кнезџ 43, 44, Кнезови 90, кнезовскџи 43. Чак ни у поглављу „Сербџа” не спомиње се руска форма *кџаз*, коју је Милош Обреновић себи приписао: Милош Обреновић, Кнезџ и Господарџ отџ Сербџе 45. Недоследност у избору између књишке и народне форме или двеју књишких форми, међутим, огледа се у више примера на блиском растојању у алманаху, често у истом тексту:

²⁶ Уп. примере фонетско-фонолошког посрбљавања: царствуюћој 17, царствуюћемџ 96.

а) Славјани 98, Славјанскїи 99 : Славенскима 101, Славенскогъ 167; б) преср-
дечнымъ полюбцима 116 : срдачнымъ полнобцемъ 116; в) уходъ 93 : входъ 127;
г) садржава 153, 162, садржавале 158 : содржи 164; д) никаковый 101, такове
136, такова 166, 168 : никаква 118, никакву 126, каквый 118; љ) человѣческимъ
127: човеческїи 159; е) осуждава 128 : осудень 136.²⁷ Примери коегзистенције
облика са основама <срб-> и <серб-> другачије су природе, и доказују да није
исти аутор писао све прилоге, нити их је Тирол ортографски уједначио: Србљи
2, Србска 3, Србскимъ 3 : у Србїи 84, Србљи 98, Србїомъ 98, Србаля 106
х 2.²⁸ Немотивисано варирање форми из народног језика потврђује пример:
колибица 132 : колебице 133.²⁹

Укрштање народног и доситејевског славеносрпског језика најлепше
илуструју хибридне именичке синтагме у којима су чланови различитог
порекла: восточне цркве 46, 52, честномъ дружству 119, саставна часть 152,
умершїи градъанинь 175.

11. Све типичне одлике барокизације реченице лако се уочавају у Ти-
роловом алманаху. Као и у другим текстовима који су писани нижим слојем
славеносрпског језика (Грицкат 1987: 125), и овде су честе клаузе са финалном
позицијом глагола у личном глаголском облику или инфинитиву: Отъ како се
у Срему вїноградъ почео садити 1, Отъ како се Кроацїа, Славонїа и Далмацїа
съ Мадъарскомъ соединила 2, Отъ како се у Европи дуванъ почео садити 2,
Отъ како е Великїи Петаръ дао Петербургъ сазидати 2, Отъ како се нашъ Царь
ФРАНЦЪ I. родїо 3, Отъ како е нашъ Царь ФРАНЦЪ I. на престолъ ступїо 3,
Отъ како е нашъ Царь ФРАНЦЪ I. политехническїи Инстїутъ у Бечу установїо
3, да небы овце по усѣвима пасле, а и по ливадама дуго на пашу не излазиле;
иначе усѣви и ниве весма ће мало успѣти 19, и едно и друго млогїи ће вредъ
и штету нанети, како што свакии изъ искуства зна 19, кое ће се моћи само у
сѣверной Америки видити 20, кадъ е заедно съ покойнымъ Отцемъ Хрїстїаномъ
VII. владати почео 34 итд. Честе су инвезије придевског атрибута (еченїе свое
17, Дїаметръ ньень 17, знакъ небесный 18, Лето ово 19, пораженїя Сабїнова
85 итд.), нарочито оних са посесивним значењем: Четврта супруга Царева
27. Барокизација при инверзији нарочито се огледа у сложенијим именичким
синтагмама: Хрїстїанску вѣру потомака Римски 94, свако душе мое мнѣнїе
116, некїи мїнералне воде источници 151 и сл. На блиском растојању у тексту
бележимо стилско варирање: везанѣмъ метле 132 : метле везанѣмъ 132.

Поред инверзија, у алманаху су честа и уметања којима се раздваја
синтагма, што се најчешће чини енклитиком (Ова е Планета весма свѣтла
17, Ова ће годишња четвртъ быти 18, Послѣдня ће четвртъ настати 23), али и

²⁷ Уп. и: принуждень 84, 86, 104, награждаваше 116, награждава 120, возбуждава 136.

²⁸ И за Лужичке Србе предвиђена је форма: Србаля 74.

²⁹ Уп. једини преостали пример: колиба 162.

глаголом (Пуњ ће бити мјесећ 22, да преступнику смртну закључе казњ 121). Ређа су уметања клауза: Отъ како су Будимъ, кои 145 год. подъ игом Турскимъ стенише, ослободили 2.

12. Искључиво на основу језика у *Банатском алманаху* за 1827. годину, тешко је закључити да Тирол „истина, не прекида потпуно са традицијом и пише старим правописом, али стоји на Вуковој страни и заузима према њему наклоњен став” (Јосифовић 1952: 60). Није, наиме, само правопис у питању. Држећи се истих критеријума, тешко је тврдити и да „у време ’Банатскога алманаха’ још увек је уз Вука без икаквога сумњичења или устручавања” (Бугарски 2017: L). Оваквим закључцима, који у ширем контексту нису нетачни, заправо је допринела Тиролова *Славенска граматика*, објављена исте године када и алманах. Тирол заправо у првом алманаху нимало не прекида са традицијом, и пише језиком и стилем врло блиским онима у српским новинама и часописима током друге и треће деценије XIX в. Судећи само на основу језика у алманаху, блискост са Вуком више је у том тренутку била људска, пријатељска, но филолошка, концепцијска. То доказује и Тироново писмо Вуку, у којем предвиђа реформаторево незадовољство језиком и стилем алманаха:

Мило ми је да Вам се мој Алманах допада; али ја опет знам да он није по језику онакав, као што би требало да буде. Ја се надам да ће ми овај други мало бољи бити (Караџић 1989: 358–359).

Вук Караџић био је, осталом, и пренумерант на Тиролов први алманах, па уреднику свакако није било стало до кварења односа. Језик текстова у алманаху био је ипак удаљен од Вуковог, мање на плану народне основице, а више на плану лексичке надградње. У питању је углавном граматика српскога народног језика (шумадијско-војвођанског дијалекта), са очекиваним упливима из руског и рускословенског у деклинацији именица и код неретких партиципа, али без икаквих утицаја на компарацију придева. За лексику је карактеристична врло висока фреквенција славенизама (рускословенизама, русизама, славеносрбизама) и лексике страног порекла (германизама, европеизама, хунгаризама, турцизама). Нема изражене неологизације, а нема ни израженијег ослањања на народну фразеологију. Присутне су типичне црте барокне синтагме и реченице: финална позиција глагола, инверзија атрибута и интерполација енклитика и клауза. И на крају, на основу појединих ортографских црта (<срб-> : <срб->) може се тврдити да је у алманаху било више аутора и да Димитрије Тирол текстове није правописно усаглашавао, али да је језик у њима врло уједначен.

ЛИТЕРАТУРА

- Бугарски 2017:** Стеван Бугарски, Димитрије П. Тирол, у: *Банатскиј алманах за годину 1827.* (прир. Стеван Бугарски и Дејан Попов), Темишвар: Савез Срба у Румунији, III–XXVIII.
- Бугарски 2017:** Стеван Бугарски, Банатскиј алманах, у: *Банатскиј алманах за годину 1827.* (прир. Стеван Бугарски и Дејан Попов), Темишвар: Савез Срба у Румунији, XXIX–LI.
- Граховац 1993:** Спасоје Граховац, *Српска периодика у XIX веку на тлу данашње Румуније*, Нови Сад: Матица српска.
- Грицкат 1987:** Ирена Грицкат, Још нека питања у вези са славеносрпском епохом, *Јужнословенски филолог*, XLIII, 111–135.
- Деретић 1979:** Јован Деретић, Алманаси Вуковог доба, Београд: Институт за књижевност и уметност – Вук Караџић.
- Ивић 1991:** Павле Ивић, *О Вуку Караџићу*, Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижевница Зорана Стојановића.
- Јосифовић 1952:** Стеван Јосифовић, О Банатском алманаху Димитрија Тирола, *Зборник Матице српске : Серија друштвених наука*, 4, 56–63.
- Караџић 1989:** Вук Караџић, *Преписка III (1826–1828)* (прир. Голуб Добрашиновић), Сабрана дела Вука Караџића, Књига двадесет друга, Београд: Просвета.
- Куна 1970:** Herta Kuna, *Jezičke karakteristike književnih djela Dositeja Obradovića*, Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine.
- Матицки 1986:** Миодраг Матицки, *Библиографија српских алманаха и календара*, I, Београд: Српска академија наука и уметности.
- Матицки 1997:** Миодраг Матицки, *Летопис српског народа*, Београд Нови Сад: Институт за књижевност и уметност – Матица српска.
- Милановић 1998:** Александар Милановић, Вукова употреба контактних синонима у 'Новинама Србским', *Српски језик*, III, 127–131.
- Милановић 2014:** Александар Милановић, *Језик Јована Суботића*, Београд: Чигоја штампа – Филолошки факултет.
- Милановић 2021:** Александар Милановић, Славенизми у десетерачким песмама Герасима Георгијевића (1838), *Српски језик*, XXVI, 43–56.
- Младеновић 2008:** Александар Младеновић, О неким погледима Јована Стејића на српски књижевни језик, у: *Историја српског језика : одабрани радови*, Београд: Чигоја штампа, 493–502.

- Нуорлуото 2017:** Јуси Нуорлуото, *Језик Јована Стејића : Допринос историји стандардног језика код Срба*, Београд – Нови Сад: Матица српска – Завод за уџбенике – Вукова задужбина.
- Окука 2020:** Милош Окука, *На путевима стандардизације српског језика и усвајања Вуковог језика и правописа*, Нови Сад: Прометеј.
- Павић 1969:** Милорад Павић, 'Забавник' Вука Караџића, у: Вук Караџић, *Даница 1826, 1827, 1828, 1829, 1834* (прир. Милорад Павић), Сабрана дела Вука Караџића, књига осма, Београд: Просвета, 535–635.
- Павић 1985:** Милорад Павић, *Историја, сталеж, стил : језичко памћење и песнички облик II*, Нови Сад: Матица српска.
- Унбегаун 1995:** Борис Унбегаун, *Почеци књижевног језика код Срба*, Београд – Нови Сад: Вукова задужбина – Матица српска – Орфелин.
- Херити 1999:** Питер Херити, *Језичка разматрања*, Београд – Нови Сад: Завод за уџбенике и наставна средства – Вукова задужбина – Матица српска.
- Шафарик 2004:** Павел Јозеф Шафарик, *Историја српске књижевности*, Београд – Нови Сад: Завод за уџбенике и наставна средства – Вукова задужбина – Матица српска.

THE LANGUAGE OF DIMITRIJE TIROL'S *BANATSKI ALMANAH* (1827)

Summary

Despite the claims that can be found in literature, the language of pieces published in *Banatski Almanah* (Banat Almanac, 1827) was detached from Vuk Karadžić's type of language, not so much regarding its vernacular base, but more regarding its lexical and syntactic enrichment. It followed mostly Serbian vernacular grammar (Šumadija-Vojvodina dialect), with the expected Russian and Russo-Slavic influences in noun declension and not uncommon participles. The vocabulary was characterised by rather high frequency of Slavicisms (loanwords from Russo-Slavic, Russian, or Slavic-Serbian) and loanwords from other languages (Germanic, European, Hungarian, Turkish). There was no pronounced neologisation, nor significant leaning to vernacular phraseology. Baroquisation was achieved by verbs in the final position, inversion and interpolation. Certain orthographic features point to the conclusion that *Banatski Almanah* had more than one author. Although Dimitrije Tirol did not attempt to reach orthographic uniformity, the language of the almanac pieces was quite homogenous.

Key words: almanac, Slavic-Serbian language, Vuk Karadžić's type of language, coexistence of forms, participles, lexical Slavicisms, loanwords, inter-dialectal synonyms, Baroque sentence.

Aleksandar M. Milanović